

УДК 378.147:37.011.3-051

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ МІКРОВИКЛАДАННЯ

Лях Г.Р.

Донбаський державний педагогічний університет

У статті розглянуто питання формування педагогічних умінь у майбутніх учителів. Підкреслено їх важливість у підготовці студентів до майбутньої самостійної діяльності в школі. Акцентується увага на включення студентів у викладацьку діяльність, чому сприяє мікрОВИкладання як спосіб організації навчання у ВНЗ.

Ключові слова: майбутній учитель, професійна підготовка, лекція, практичне заняття, педагогічні вміння, мікрОВИкладання.

Постановка проблеми. У вирішенні завдань, що стоять перед сучасною школою, визначальну роль відіграє вчитель. Саме від його підготовленості, майстерності залежить, чи буде українська школа відповідати сучасним соціально-економічним реаліям та світовим стандартам. З іншого боку, підготовленість учителя є однією з умов успішного і повного оволодіння професією, формування педагогічної майстерності, самопочуття у школі, в решті-решт задоволення своєю професією.

Зважаючи на складність і багатогранність учительської професії, підготовка до неї є цілісним, довгим, безперервним процесом, орієнтованим на формування особистісних якостей майбутніх учителів, їхніх педагогічних умінь і навичок. Саме тому викладачі ВНЗ працюють над удосконаленням форм і методів навчання і виховання майбутніх учителів, шукають шляхи активізації навчальної діяльності студентів, упроваджують нові педагогічні технології у навчально-виховний процес ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійно-педагогічної підготовки вчителів у ВНЗ висвітлювали О. Абдулліна, С. Кисельгоф, І. Кривонос, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін. Готовність випускників педагогічних ВНЗ до роботи в школі досліджували М. Портнов, Р. Хмельок та ін. Труднощі в роботі вчителів-початківців аналізували Ю. Бабанський, Н. Головка, Т. Полякова та ін.

У сучасній педагогічній науці різні аспекти проблеми підготовки вчителя (різні підходи до підготовки вчителя, формування конкретних педагогічних умінь і навичок, формування особистості майбутнього вчителя в цілому, застосування окремих методів і прийомів, способів організації навчання у ВНЗ тощо) були предметом досліджень Ю. Бігунової, О. Євдокимова, Т. Люріної, Н. Ляшової, Н. Мачинської, О. Набоки, Г. Нагорної, С. Саяпіної, В. Тинного, Г. Товканець та ін.

Чільне місце у контексті розглядуваної проблеми посідає питання підвищення ефективності професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя (А. Берестовська, М. Казакова, Є. Кондратенко, В. Пустовойтов, Н. Романова та ін.). МікрОВИкладання як педагогічне явище досліджували В. Базуріна, С. Вітвицька, Л. Задорожна-Княгницька, І. Зязюн, В. Сергєєв, В. Староста.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження можливостей мікрОВИкладання, як способу організації навчання у ВНЗ, для формування деяких педагогічних умінь майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чи не найголовнішою умовою реалізації вчителем своїх професійних обов'язків є наявність у нього педагогічних умінь: гностичних, конструктивних, проєктувальних, організаційних, комунікативних. Важливість педагогічних умінь настільки велика, що наявність їх може певною мірою ком-

пенсувати у вчителя педагогічних здібностей. Як зазначав С. Кисельгоф, якщо вчитель досконало оволодіє педагогічними вміннями і навиками, це може благотворно вплинути на формування педагогічних здібностей і результати педагогічної діяльності вчителя [3, с. 15].

Педагогічні вміння формуються у процесі практичної педагогічної діяльності. Під час професійної підготовки це – лекції, практичні заняття, різні види педагогічної практики. Під час лекційно-практичних форм роботи, у процесі педагогічних практик формуються організаційні, деякі проєктувальні та конструктивні вміння, починають формуватися комунікативні та гностичні вміння, які набувають свого розвитку у більш тривалій педагогічній діяльності – під час самостійної роботи в школі [3]. Педагогічна практика створює найсприятливіші умови для формування педагогічних умінь та навичок, але вона обмежена у часі. Тому виникає потреба активізувати діяльність студентів на лекційних і практичних заняттях, втягувати якомога більше студентів в активну діяльність, яка сприяла б формуванню педагогічних умінь. Сьогодні викладачі педагогічних ВНЗ пропонують різноманітні форми й методи навчання, які стимулюють формування педагогічних умінь і навичок у майбутніх учителів: проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-бесіда, лекція з розглядом конкретних педагогічних, виховних ситуацій, лекція-діалог, лекція зі зворотним зв'язком, лекція-прес-конференція, лекція-експеримент, лекція-візуалізація; семінар-диспут, семінар запитань і відповідей, семінар-екскурсія, семінар-конференція, семінар-ділова гра; розробка і виконання системи творчих завдань у межах самостійної роботи тощо [1, с. 16]. Використовують нові технології навчання, в основі яких лежать особистісно-орієнтований, діяльний підходи.

На нашу думку, серед численних форм, методів, способів, видів навчальної роботи найбільше наближує студентів до вчительської діяльності мікрОВикладання, яке дає можливість «примірити» на себе роль учителя, показати на що здатен, проявити (або сформувати) вміння розв'язувати практичні педагогічні задачі, спираючись на педагогічну теорію.

МікрОВикладання сьогодні розглядається як один із напрямів практичної підготовки майбутніх учителів, що «дає можливість майбутньому вчителю краще підготуватися до професійної діяльності, визначити рівень своїх знань, умінь і здібностей, набути певного рівня педагогічної майстерності» [5].

За змістом мікрОВикладання передбачає «відтворення мініатюрних ситуацій навчання (мікроурок, мікробесіда) для шліфування одного чи декількох педагогічних умінь» [2].

В. Староста розглядає мікрОВикладання як багатоглядне педагогічне явище: це – і засіб професійної підготовки, і метод (самостійного оволодіння знаннями, творчого навчання, формування практичних умінь і навичок), і форма навчання (мікроурок, мікрОВиступ, мікролекція) [5].

М. Семенюк і О. Яструб розглядають мікрОВикладання як навчально-рольову гру, в якій викладач виступає у ролі режисера, а студенти – у ролі акторів. При цьому, частина студентів перебирає

на себе роль учителя чи викладача, решта – опоненти, рецензенти, аналітики, учні [4, с. 111].

МікрОВикладання передбачає викладацьку діяльність студентів, яка має навчальний характер. Тому доцільно розглядати його як «спосіб організації навчання, що моделює викладання або окремі види педагогічної діяльності», – зауважує В. Староста [5].

Отже, мікрОВикладання – це складне педагогічне явище, яке у педагогічній літературі розглядається з різних позицій: процесуальної, змістової, формальної, операційно-діяльної. Категоріальними ознаками мікрОВикладання є: напрям підготовки вчителів, процес, форма, метод.

Узагальнюючи всі підходи до визначення мікрОВикладання, можна стверджувати, що воно являє собою процес цілеспрямованого формування особистості майбутнього вчителя в умовах ВНЗ; спеціально організовану діяльність викладачів і студентів, спрямовану на реалізацію цілей освіти в умовах педагогічного процесу; цілеспрямоване створення умов для формування педагогічної майстерності майбутніх учителів, однією з важливих складових якої є педагогічні вміння.

МікрОВикладання може бути:

– елементом лекції, коли студент викладає 1-2 питання лекції;

– елементом практичного заняття, коли студент проводить його фрагмент, присвячений обговоренню 1-2-х проблемних питань; або відтворює фрагмент уроку (початок уроку, мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів, пояснення нового матеріалу тощо) чи виховного заходу.

На лекційних заняттях студенти готують 1-2 питання лекції у формі доповіді (до 10 хвилин) чи повідомлення (3-5 хвилин) або мультимедійної презентації. У такому разі викладач і студенти (1-3) виступають у ролі колективного викладача. Для прикладу, в межах теми «Розвиток освіти в Україні у литовсько-польський період (1385-1648 рр.)» з курсу «Історія педагогіки» пропонуємо студентам підготувати такі питання: «Виникнення друкарства та його роль у розвитку освіти в Україні», «Роль Петра Могили у розвитку освіти в Україні». Такі завдання даються майже до кожної теми курсів «Історія педагогіки», «Теорія виховання», «Теорія навчання», щоб кожен студент хоча б 1 раз побував у ролі викладача-лектора.

Під час практичних занять ми використовуємо мікрОВикладання у двох варіантах: 1) провести заняття повністю (групова робота) або його фрагмент (індивідуальна робота); 2) відтворити фрагмент уроку (початок уроку, мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів, пояснення нового матеріалу тощо) чи виховного заходу.

Розглянемо перший варіант. Тема «Зміст виховання» розглядається на п'яти практичних заняттях відповідно до п'яти основних напрямів виховання: розумове, фізичне, трудове, моральне, естетичне. Для підготовки до занять формується 5 мікрогруп (відповідно до кількості напрямів) по 3-4 студента в кожній (в залежності від кількості студентів у групі). Вони разом планують свою роботу, розподіляють обов'язки і обсяг роботи, обирають засоби і форму презентації підготовлених матеріалів. У групі може обиратися лідер, який координує і організує всю роботу.

Кожна група готує проект (презентацію) з обраного напрямку виховання. У проекті студенти (вони виконують роль викладачів) повинні відобразити такі питання: суть, завдання, форми й методи того чи іншого напрямку виховання, зв'язок з іншими напрямками, проблеми, які існують в реалізації завдань тощо. Для цього вони самостійно опрацюють необхідну літературу, складають план, визначають тему, знаходять аргументи, необхідні виразні засоби спілкування, обирають форму й методи презентації, пишуть сценарій і, найголовніше, – виступають у ролі розповідача так, щоб пробудити інтерес слухачів до проблеми, озброїти їх необхідними знаннями про шляхи реалізації завдань кожного напрямку виховання.

Наші спостереження свідчать про те, що така робота більше приваблює студентів, ніж звичайні практичні заняття, оскільки тут є елемент гри. Крім цього, студенти отримують можливість само-реалізуватися, показати себе, свої кращі сторони, а також з'ясувати недоліки. Тому вони підходять до мікрОВикладання неординарно, креативно, використовуючи різноманітні форми і засоби. Так, у нашій практиці студенти філологічного факультету проводили заняття з теми «Зміст виховання» у формах: круглий стіл, засідання експертної групи, рольова гра, дебати, мультимедійна презентація. При цьому вони не тільки розподіляли ролі, а й добирали матеріал відповідно до прийнятої ролі. Наприклад, у «круглому столі» з питань морального виховання школярів взяли участь «батьки», «директор школи», «заступник директора школи з виховної роботи», «класний керівник», «учень», «представник преси». Проблеми фізичного виховання обговорювалися на засіданні експертної групи, до складу якої увійшли «вчитель фізичної культури», «шкільний лікар», «шкільний психолог», «батьки». Вони висвітлювали проблему з точки зору прийнятої ролі, а також знайомили з досвідом роботи окремих педагогів чи колективів шкіл у певному напрямі. При цьому використовували різноманітні засоби: наукові статті, монографії, вислови відомих людей, прислів'я і приказки, педагогічні ситуації, мультимедійні презентації тощо.

Після виступу відводиться час для запитань. Студенти з аудиторії ставлять свої запитання, «експерти» відповідають. Критеріями оцінки запитань-відповідей є: змістовність, повнота і глибина, коректність, тактовність.

Важливим елементом такої роботи є її аналіз та оцінювання. Оцінюють викладач і 2 спостерігачі з числа студентів. Наприкінці відбувається обговорення проекту. Спочатку слово надається «вихователям» – вони роблять самоаналіз: чи вдалося їм реалізувати поставлені завдання, чи все пройшло так, як вони планували; діляться також своїми враженнями від проведеного заходу, про підготовку до нього. В обговоренні заходу можуть взяти участь і інші студенти – «глядачі». Далі слово надається спостерігачам і викладачеві – власне вони і оцінюють проект на основі своїх власних спостережень та думок інших студентів. При цьому оцінюється не тільки зміст, зовнішнє його оформлення, але й особистість майбутніх учителів: їхня мова, зовнішній вигляд, постава. Відомо, що на уроці виховує все: зміст, форми й методи, особа вчителя.

Другий варіант мікрОВикладання на практичному занятті передбачає відтворення фрагменту

уроку чи виховного заходу. Це – групова робота. Наприклад, під час опрацювання теми «Форми і методи навчання» кожна група отримує завдання: 1) визначити структуру уроку певного типу (за вибором або за жеребкуванням); 2) відтворити один із етапів уроку, наприклад, початок уроку («учитель заходить у клас і...»), оголошення теми і мети уроку, перевірка домашнього завдання тощо. При цьому «вчитель» повинен не тільки дібрати методи, прийоми, засоби педагогічного впливу, а й «зреагувати» на непередбачувані ситуації. Наприклад, зайшовши до класу, «вчителька» побачила, що одна з «учениць» відкрила парасольку. Що робити? Як реагувати на подібні ситуації? Такі ситуації вимагають від учителя спонтанної реакції, а отже і мобілізації всіх своїх умінь, знань, педагогічної інтуїції, такту.

У залежності від характеру, змісту, складності завдання студенти або готують його в поза-аудиторний час, або в аудиторії (для цього відводиться деякий час на занятті). Так, виховний проект (тема «Форми і методи виховання») групи студентів готують заздалегідь: обирають тему, визначають мету і завдання, добирають методи, прийоми, засоби виховання, пишуть сценарій заходу. В аудиторії один студент презентує захід (вікова група; тема, мета, форми й методи, обладнання, план), інший/інші показують його фрагмент. Далі ускладнюємо завдання: тепер кожен студент повинен розробити сценарій виховного заходу самостійно. Таким чином, майбутні вихователі отримують можливість сформувати деякі проєктувальні і конструктивні вміння. Свій задум вони можуть реалізувати під час навчальної педагогічної практики у школі, одним із завдань якої є проведення виховного заходу.

Важливий етап мікрОВикладання – обговорення. Спочатку слово дається «вихователю»: Що вдалося, що не вдалося? Як себе почували під час презентації? тощо. Потім – експерти: Чи актуальна тема? Чи вдалося зацікавити школярів? Чи відповідає зміст поставленим завданням? Чи правильна обрана форма? тощо.

Отже, мікрОВикладання як спосіб організації роботи студентів складається з трьох етапів: 1) підготовчий (студенти заздалегідь, удома, або спонтанно, в аудиторії, готують завдання); 2) основний – проведення мікрОВикладання (реалізація завдання в аудиторії); 3) аналітичний – аналіз мікрОВикладання, діяльності студентів (проходить у формі обговорення та оцінювання дій студента/ів, висловлення побажань і рекомендацій).

У результаті такої роботи у майбутніх учителів формуються вміння: планувати, відбирати і компонувати зміст інформації (відбір необхідного матеріалу, виділення в ньому головного), визначити спосіб викладу матеріалу, раціонально розподіляти час, добирати мовні засоби для найкращого висвітлення проблеми, моделювати педагогічні ситуації, встановлювати педагогічно доцільний контакт з аудиторією, а також спостерігати і оцінювати навчально-виховний процес, аналізувати результати діяльності; триматися перед аудиторією, невимушено та вільно спілкуватися.

Наші спостереження за роботою студентів у процесі мікрОВикладання дозволяють також зробити висновок про те, що студенти стають упевненішими у відповідях; вони ретельніше готу-

ються до заняття і краще засвоюють навчальний матеріал; підвищується навчально-пізнавальна активність студентів, інтерес до педагогіки.

Висновки. Підготовка майбутніх учителів буде тим ефективнішою, чим більше вона буде наближена до реальних умов праці в школі.

Важливими умовами є: переведення студентів з об'єкта у суб'єкт діяльності, що досягається шляхом зміни ролі з «учня» на «вчителя». Цьому, зокрема, сприяє і мікрорекладання, коли студенти є не простими виконавцями вимог викладача, а творцями своєї діяльності.

Список літератури:

1. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія / Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.
2. Зязюн І. Я. Психодіагностика педагогічної майстерності вчителя / І. Я. Зязюн [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/433/1/03ziyamv.pdf> – Заголовок з екрана.
3. Кисельгоф С. И. Формирование у студентов педагогических умений и навыков в условиях университетского образования (На материале ЛГУ) / С. И. Кисельгоф. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 152 с.
4. Семенюк М. П., Яструб О. О. Навчально-педагогічні ігри у формуванні професіоналізму майбутнього вчителя // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – Серія «Педагогічні науки», № 24 (237). – 2012. – С. 110-113.
5. Староста В. І. Мікрорекладання: особливості та навчальні завдання / В. І. Староста // Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка; гол. ред. Каньоса П. С. – Випуск 15. – Кам'янець-Подільський: КПНУ, 2013. – 288 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/838/1/games.pdf> – Заголовок з екрана.

Лях Г.Р.

Донбасский государственный педагогический университет

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УМЕНИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ МИКРОПРЕПОДАВАНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы формирования педагогических умений у будущих учителей. Подчеркнута их важность в подготовке студентов к будущей самостоятельной деятельности в школе. Акцентируется внимание на включение студентов в преподавательскую деятельность, чему способствует микропреподавание как способ организации обучения в ВУЗе.

Ключевые слова: будущий учитель, профессиональная подготовка, лекция, практическое занятие, педагогические умения, микропреподавание.

Lyakh G.R.

Donbass State Teachers' Training University

FORMING FUTURE TEACHERS' PEDAGOGICAL SKILLS IN THE PROCESS OF MICROTACHING

Summary

The problem of formation of future teachers' pedagogical skills is examined in the article. Their significance in students' preparation for the future independent activity at school is emphasized. Microteaching as a way of organization of education at a higher school is proposed for better professional teachers' training. It promotes inclusion of students into teaching.

Keywords: future teacher, vocational training, lecture, practical, teacher's skills, microteaching.